

ЛИТЕРАТУРА И ФОЛЬКЛОР МОНГОЛЬСКИХ НАРОДОВ

DOI 10.30792/2304-1838-2018-1-50-61

УДК 821.512.36

ББК 83.3(5)

Хун Шияа

ОРЧИН ҮЕИЙН ЗОХИОЛЧ ХИЙГЭЭД ҮЛГЭРИЙН ЗОХИОЛ

Үлгэрийн зохиол бий болсон нь монгол бичгийн уран зохиолын бас нэгэн чухал онцлог болно. Тухайн үед нэг бүлэг зохиолчид үлгэрийн зохиолын дэлгэрэлд идэвхтэй шаардлага дурдан хүмүүсийн үлгэрийн зохиол бичихийг уриалан дайчилсан төдийгүй үлгэрийн зохиол туурвин үйлдэхдээ уламжлал тольтоол шинэчлэлийн харьцааг эвтэй шийдвэрлэн зохиол бүтээлдээ гунигт аясыг чавхадсан байна.

Түлхүүр үг: Орчин үеийн зохиолчид, үлгэрийн зохиол, уламжлал тольтоол шинэчлэл, гуниглангуй хөг

Hun Shia

THE AUTHOR'S FAIRY TALE AS A GENRE OF MODERN LITERATURE (ON THE EXAMPLE OF WORKS OF MONGOLIAN WRITERS OF THE INNER MONGOLIA)

One of distinctive features of the Mongolian literature is the emergence of a genre «the author's fairy tale». Today the writers working in this genre are facing a serious problem of drawing attention of readers, following the developed literary and oral traditions of the previous period, at the same time using new tendencies and fresh decisions in their work. In the article works written with hints on the historical novel by V. Inzhinnash «A blue sutra», the Greek and Chinese mythologies are analyzed. The review of the author's fairy tales, full of philosophical, meditative reflections about imperfection of the world and written in the spirit of modern western literature is given.

Keywords: modern writers, the author's fairy tale, traditions, innovation, pessimism in literature

20 дугаар зууны эхээр бичгийн хүмүүс үлгэрийн зохиолыг «Өгүүлэл үг», «Өгүүлсэн үг», «Үг утга» гэхчлэн адил бусаар оноон нэрлэж байв. 1912 онд «Монгол ер үгийн сэтгүүл» (монгол хятад хавсарсан)-аас «Бага үлгэр» (хятадаар 小说) хэмээх тусгай булан эрхэлж одоохч утга бүхий үлгэрүүдийг нийтлүүлэх болжээ. Тус сэтгүүлийн наймдугаар хугацаанд «Уртад бүхий нь эрхэм» гэх үлгэрийн зохиол нийтэлсэн бөгөөд тус үлгэр нь «20 дугаар зууны

эхэн үеийн монгол өгүүллэгийн анхан төрх»-ийг [Гэрэлт, 1998: 292] бүдүүвч харуулж чадсан байна.

Орчин үеийн үлгэрийн зохиолын хөгжилд эрт сэхээрэгсэд чухал үйлдэл үзүүлэв. Тэд юуны өмнө хэвлэл сэтгүүл эрхлэн эртний үлгэрийн зохиолуудыг хэвлэн тарааж, үлгэрийн зохиолыг шан тавин элсэх мэтийн идэвх арга хэмжээ авч чармайснаар нэг бүлэг шинэ санаа, шинэ үзэлтийг нэвтрүүлсэн үлгэрийн зохиолууд мэндлэн гарчээ.

Нэг. Үлгэрийн зохиолын дэлгэрэлд идэвхтэй санаачилга дурдсан

Бөххишигийн байгуулсан «Монгол утгын сургаалын хурал»-ын хураангуй дүрмийн зургаадугаар зүйл, даруй хурлын хийх ажлын дөрөвдүгээр зурвас «Утга найруулгын анги»-д «Монгол утгаар 1. Үлгэр түүх зохиох орчуулах, 2. Шүлэг дуулал бичиглэх, 3. Жүжиг зохиох, 4. Шинэ ангит сургаалыг тайлбарлан тэмдэглэх ...» [Эрдэмт, Буянтогтох, 1993: 253] мэтээр монгол утга зохиолоор үлгэр түүх зохиох ба орчуулахыг тэргүүнд заасан байна. Үүгээр барахгүй эх бичиг элсэн цуглуулах мэдэгдэлдээ «Бага үлгэр, чадваас монгол хүний өөсөөн зохиосон үлгэр» [мөн тэнд: 286] хэмээн илэрхий чухалчилж байжээ.

«Их хөх туг» сэтгүүлийн эх бичиг «элсэн цуглуулах дүрэм»-д «нягталсан шүүмжлэл, бага үлгэр (утгын урт ахар нь санааны дураар болмуй...), шүлэг, инээдэм үг, зураг зурмал» [Эх бичиг..., 1-р тэмдэг] зэрэг утга урлагийн эх бичгүүдийг дурдаж, онцгойлон «олон абугай нарт гуйя, монголоор цуглуулсан монгол хүний найруулсан инээдэмтэй бага үлгэр хийгээд ... монголд бага үлгэрийн зүйлгүй тул олон абугай нарын өөрсдөө зохион найруулсан шинэ бага үлгэрийг эрэлгүйгээр хүргэж ирүүлэхийг хүсмүй» [Олон абугай..., 2-р тэмдэг] гэж үлгэрийн зохиол бичихийг ихэд чухалчилжээ.

Энэ мэт үлгэрийн зохиолын дэлгэрэлд идэвхтэй шаардлага дурдан, «сонин сэтгүүл»-ын үйлдлээр дэмжин үлгэрийн зохиол илүүхэн бичихийг уриалж байснаар барахгүй монгол үсгээр өөрсдөө зохиосон үлгэрийг шагнан хөхиүлж, үлгэрийн зохиолыг хөгжүүлэхэд идэвхтэй үйлдэл үзүүлсэн байна. Бодитой ярьвал, Бөххишигийн эрхэлсэн «Улаан барс» сэтгүүл нь орчин үеийн

монгол уран зохиолын түүхэнд «Монгол үсгээр өөрсдөө зохиосон үлгэрийг шан гаргаж элсэх» ажлыг анх удаа үүсгэн хийж, «тус хурлын шагнал өгөх дүрмээр бэлэн зоос эсвэл бичиг олгон өгч» [Эрдэмт, Буянтогтох, 1998: 286] байжээ. «Улаан барс» сэтгүүлийн тавдугаар хугацааны арван хоёрдугаар тэмдэгт «Хишигтэн хошууны Буяндэлгэр абугайн зохиосон бага үлгэр нь тэргүүн нэр болохын тул тус хурлаас туйлаар талархан, нимгэн шан болгож мөнгө арван төгрөг шагнан хөхиүлснийг илтгэн мэдэгдэхээс ангид, үүнээс хойш олон эрдэмтэн багш нар улмаар урагш чармайлцан шаламгайлан зохиож ирүүлэхийг эрмэлзэн хүсэх ахуг мэдэгвэй» [Эрдэмт, Буянтогтох, 1998: 372] хэмээн шилдэг зохиол бүтээлд шагналын мөнгө өгч байснаа мэдүүлэхийн хамт эрдэмтэй багш нарын эх бичгийг тулгам хүсэж байснаа мэдэгдсэн байна. Үүгээр барахгүй үлгэрийн зохиолоо уншигчдад зохицуулахыг шаардаж, «Улаан барс» сэтгүүл шан гаргаж үлгэрийн зохиол элсэхдээ «Монгол хүний хөдөөний ард ч үзэхийн төдий ухаарахыг бодох хэрэгтэй» [Эрдэмт, Буянтогтох, 1998: 366] гэжээ. Энэ нь тухайн үеийн уншигчийн соёлын хэмжээн дор байсан бодит байдалд тохируулан бүтээсэн болохоор уншигчийн эгнээг бүрэлдүүлэн, өргөн олон монголчуудын оюун ухааныг нээгдүүлэхэд туйлын ашигтай байсан юм.

Дэвшилт хүмүүсийн уриалга дайчилгаа ба ажиллагааны нөлөөлөл доор «Захидал арван дөрөв», «Говь манхын цэцэг», «Шинэ зам», «Хоёр үеийн хүн», «Уг нутгийн ард», «Салах», «Үдэш», «Эдүгээн залуус», «Говийн өмнөх залуусын нулимс», «Говийн өмнөх голч мэргэн», «Гашууны доторх тэлчлэгч хэмээх үлгэр», «Нэгэн мөнгөн зоос», «Мэргэн багш хийгээд мунхаг шавь», «Хар сүсэгт хоёр хүн», «Шияаншенгийн тахиа идэх арга», «Туулай хийгээд барс», «Ашигт хэмээх ховдог ноён хийгээд ухаант хэмээх гоцог хоёулын үлгэр», «Хүний уг үүсгэл», «Тарнийн усан» ... мэтийн гойд сайхан үлгэр туужийн зохиол, «Мигуйн туршигч», «Буудай хийгээд цэрэг», «Ирвэсийн шулам», «Толгойн сувдан зүүдэл», «Христийн шавь» зэрэг орчуулгын зохиол мэндлэн гарч үндэстний уран зохиолын түүхэнд Сайцунгаа, Ринчинхорол, Эрдэмбаатар, Эрдэмтөгс мэтийн зохиолчид нэмэрлэсэн байна. Гэхдээ энэхүү цаг үеийн үлгэрийн зохиолууд нь уламжлал тольтгол шинэчлэлийн харьцааг онцгойлон анхаарч,

уламжлалт шинжээсээ одоох хувьсалтыг биелүүлснээрээ онцлогтой.

Хоёр. Үлгэрийн зохиолын туурвилд уламжлалт
шинжээс одоох хувьсалтыг биелүүлсэн

Уламжлал шинэчлэлийн асуудал бол аль ч цаг үеийн ямарваа нэгэн тиг төрлийн утга зохиолд холбогдох чухал зүйл мөн. Орчин үеийн үлгэрийн зохиол нь ч аман зохиолын шим тэжээлийг сорон шимж, ах дүү үндэстэн, харь бусдынхаар толь болгон, бүтээлчээр шинийг хайж, өвөрмөц онцлогтой хөгжсөн юм. Орчин үеийн зохиолчид үлгэрийн зохиолын хөгжилд идэвхтэй санаачилга дурдсанаар барахгүй үлгэрийн зохиол туурвин бичих явцдаа одоох хувьсалтыг биелүүлсэн байна.

Эрдэнэтогтохын «Говийн өмнөх голч мэргэн», Хэвшигтэний «Говийн өмнөх залуусын нулимс», Фүлунгаагийн «Нэрт эмчийн хөвгүүн», Зодовын «Хуучин дадгал бөгөөд шинэ хүмүүжил» зэрэг зохиолууд бол явган үлгэр, аж амьдралын үлгэр, ёгт үлгэр, хошин шог үлгэр зэргийн уламжлалыг залгамжлан бодит ахуйдаа суурилан шинээр зохиосон үлгэрүүд болно. Эрдэнэтогтохын «Говийн өмнөх голч мэргэн» бол ардын үлгэрийн «Сэцэнтоть Тэнэгбарани хоёул» гэдэг үлгэрийг үндэслэн тухайн байдалтайгаа уялдуулж зохион найруулсан бүтээлч оролдлого болжээ. Тус үлгэрт аймгийн дарга Амарлингуй ховч түшмэл Хурцын үгээр эгэл ард Тэнэгбаранийн өнгө зүс ухаан санаа хосолсон эхнэр Сэцэнтотийг булааж авах гэв. Тэгээд хоёр этгээдээрээ ухаан мөрийцөж эцэст ноёрхогч анги ялагдан аймгийн дарга Амарлингуй сэхээрч, зальхай түшмэл Хурцыг алс газар цөлөн яллаад үлгэр төгсдөг. Эмхэтгэгч үлгэрээ үйл явдлын хөгжлөөр зургаан бүлэг хувааж бүлэг бүрийн төгсгөлд цохолбор шүлэг шигтгэн шинэ үзэл санаагаа гаргажээ. Эрдэнэтогтох «Улаан барс» сэтгүүлийн найруулагчаар ажиллаж байсан үеэс эхлэн «Инжинаш хийгээд түүний нэг гэрийн хүмүүсийн зохиол бүтээлийн нийгмийн байр суурь, ач холбогдол ба гоо сайхны үнэ цэнийг тодорхой мэдэх учир» [Чулуу, 2011: 48]. Тэдгээр шигтгэл шүлгүүд Инжинашийн «Хөх судар»-ын нөлөөг хүртсэн гэж эрдэмтэд аль эрт магадалж өнгөрсөн байна.

Хэвшигтэний «Говийн өмнөх залуусын нулимс»-ын үлгэрийн суурь бол «Алт мөнгөн аргай» буюу («үсэн савыг үлгэр») хэмээх

шидэт үлгэр болно. «Говийн өмнөх залуусын нулимс» нь «Алт мөнгөн аргай» гэх үлгэрийн дүр болон загварыг ашигласан боловч аман үлгэрийн хүүрнэлд байхгүй бичгийн зохиолын дүрслэлийг хэрэглэжээ. Жишээлбэл: «Хишигт хөвгүүн нэгэн замд ундат шувуун болжмор сүрэг сүргээр жир жир гэж шугуйн гүнд шурган нисч одмуй. Өлөнд хоноглохоор хэвтсэн үнэг туулай морин туурайн дуунаас зайлж байн байн гүйн зайлмуй. Хишигт энэ биед тааламжтай мандах нарны туяа хэмээх дуугаа дуулж нарийн алаг морины хэрээр нэг зэрэг хатирсан төдий хуучин буудлын өрөө гэрийн галын туяа үзэгдмүй» [Гэрэлт, 1998: 329] хэмээн зохиогчоор орчин үеийн бичгийн зохиолын уран найруулгыг идэвхтэй хэрэглэжээ. Бас нэг дурдах чухал зүйл гэвэл, «Говийн өмнөх залуусын нулимс» гэх үлгэрт Хишигт хүү түүнийг барьж идэх гэж байсан мангасыг үгийн уран ухааны хурцаар уяруулж, өөрийн амиа хамгаалсан байна. Аман үлгэрт мангасыг алж дарахаас биш ярьж уяруулдаг өгүүлэмж огт харагдахгүй. Энэ нь тухайн нэг бүлэг сэхээтнүүд нийгэм улс төрийн талаар нэг зүйлийн эедүүлэн сайжруулах үзэл санаа өвөрлөж байсан хий хүслийнх нь тусгал болно.

Фүлунгаагийн «Нэрт эмчийн хөвгүүн», Зодовын «Хуучин дадгал бөгөөд шинэ хүмүүжил» зэрэг үлгэр ардын шог хошин үлгэрийн хэв загварыг ашиглаж, орчин үеийн бичигтэн сэхээтний шинэ үзэл санааг нэвтрүүлснээрээ онцлогтой болжээ. Энэхүү шинэ хуучин уран зохиолын шилжилтийн зааг дээр аман зохиолын баян хөмрөгөөс хэрхэн ашиглаж шинэ уран зохиолыг бүтээх – залгамжлал шинэчлэлийн талаар орчин үеийн сэхээтнүүд адил бусаар оролдон чармайсан билээ.

Үүнээс гадна, орчин үеийн үлгэрийн зохиолд дэлхийн эртний үлгэр домог буюу хятадын үлгэр домгийг тольтгон ашиглах, өрнө дахины одоох арга маягийг зохиол бүтээлдээ бүтээлчээр улируулан хэрэглэсэн оролдлого харагдаж буй. Үүнд Хасбаатарын «Алтаар хувилгах увдис», Хафунгаагийн «Хар сүсэгт хоёр хүн», Хосбуяны «Хоосон бодлого», Садандоржийн «Хүлцэнгүй сурагч», Эрдэмбаатарын «Говь манхын цэцэг», Сайцунгаагийн «Захидал арван дөрөв» зэрэг бол бусад орны үлгэрийн хэв загвар буюу гадаадын уран зохиол, зохиолчдын урлагийн арга барилаас тольтгон суралцсан амжилттай шинэ зохиолууд болно.

Хасбаатарын «Алтаар хувилгах увдис» эртний Грекийн домгийг тольгон ашиглажээ. Эртний Грекийн домогт «Митас гэдэг ванд архины сахиус алтаар хувилгах увдисыг зааж өгснөөс түүний хүрсэн юм бүхэн алт болж, эцэстээ тэрээр алтанд дургүйцэж, голын усанд биеэ угаадаг» [Шугар, 2003: 47]. Хасбаатарын «Алтаар хувигах увдис»-т Ижбат хэмээх газрын ван эзэн Митаг нэгэн бумба алт хувилгах увдис зааж өгснөөс түүний гар хүрсэн бүхэн нь алт болж хувирах болжээ. Ван ноён баярлахын хүчиндээ амь гол болсон охиныхоо гарыг атган энэ увдисаа өгүүлсэн даруй охин нь алтан болж хувирсан байна. Энэхүү байдлыг үзсэн ван ноён ихэд цочин гэмшиж цээжээ дэлдмэгц өөрийн бие нь тэр даруй бас алт болж хувираад үлгэр төгсдөг байна. Тус үлгэр Грекийн домог үлгэрээс санаа олж үндэстний бодит байдалтай уялдуулан хошин шоглог зохиосон байна. Мөлжигч ангийн ховдог шунахайгаас болсон эндэл сүйдлийг шоглог илтгэн, ханашгүй ховдог шунахай муу суртлыг шүүмжилжээ.

Хафунгаагийн «Хар сүсэгт хоёр хүн»-д Хөх Хөхөгчин хоёр хүний инээдэмтэй учрыг бичсэн байна. Тус үлгэрт Хөх нь нэг өдөр хол газар явахдаа өөрийн хадгалсан хорин лан мөнгөө хойд хэрмийн буландаа булж, хэрмийн дээрээ «хойд хэрмийн булан доорх нүхэнд хорин лан мөнгө булж тавьсангүй болой» [Гэрэлт, 1998: 351] гэж бичиж тавьсан байна. Үүнийг зэргэлдээ гэрийн Хөхөгчин олж үзээд, сонирхол төрж ухаж үзсэн чинь үнэхээр хорин лан мөнгө байжээ. Тэгээд хорин лан мөнгийг нь авч явсан Хөхөгчин Хөхийн сэжиглэхээс болгоомжлон «Хотгорт булж тавьсан мөнгийг чинь хожгор толгойт Хөхөгчин би авсангүй» [мөн тэнд] хэмээн бичиж хаяад сэтгэл амар явж оджээ. Тус үлгэр нь хятадын «Тус газарт гурван зуун лан мөнгө байхгүй» гэдэг шог үлгэрт суурилан бүтээгдсэн байна.

Эрдэмбаатарын «Говь манхын цэцэг», Сайцунгаагийн «Захидал арван дөрөв» бол бүр гадаадын уран зохиолын нөлөөгөөр бичигдсэн өгүүллэг мөн. Эрдэмбаатарын «Говь манхын цэцэг» юуны өмнө өрнө дахины ахуйч үзлийн утга зохиолын нөлөөг гүн хүртжээ. Энэ нь Эрдэмбаатарын Маопассаны зохиол бүтээлийг үзэн сонирхож, «Сондор» гэдэг өгүүллэгийг нь орчуулснаас сэдэл олсон байж мэднэ. Хүүрнэл загвар нь уламжлалт загварыг эвдэн давж, дотоод сэтгэлийн хөдөлгөөн ихээр дүрслэгдэн, сэтгэлийн

цагаар зохиомжлох болов. Бэлгэдлийн арга, харилцаа яриаг гойд боловсронгуй хэрэглэж, агуулга хэлбэр аль ч талаар монгол шинэ үлгэрийн зохиолын амжилттай туршилт болжээ.

Сайцунгаагийн «Манай монголын мандах дуун» дахь «Захидал арван дөрөв» бол захидлын хэлбэрээр бичигдсэн өгүүллэг болно. Сайцунгаа японд суралцаж байх үед «Русогийнгүн ухааны баримтлал ба гоо зүйн мөрдлөг нь ёстой (замчлагч гэрэл) болж байсан» [Гэрэлт, 1985: 33]. Русогийн зохиол бүтээлд захидлын хэлбэрт роман бичигдэж байсан бөгөөд (Шинэ Элүйс) гэх роман нь даруй захидлын хэлбэрээр бичигдсэн юм [Буянтогтох, 2010: 40]. Иймээс Русогийн «Шинэ Элүйс»-ийн захидлын хэлбэрт бичлэг нь Сайцунгаагийн «Манай монголын мандах дуун»-д сэдэлт болох бололцоо бүрэн байна. «Захидал арван дөрөв» бол залуу бүсгүй Удвал цэцгээр хайр дурлалын бэлгэ тэмдэг болгон бодлын урсгалын аргаар зохиомжилсон шинэ өгүүллэг болно.

Орчин үеийн сэхээтнүүдийн үндэснийхээ аман ба бичгийн зохиолын шилдэг уламжлалыг залгамжлан хөгжүүлэхийн зэрэгцээ бусад орны үлгэрийн зохиолыг тольдон, шинэ үлгэрүүдийг туршин бичсэн байна.

Гурав. Үлгэрийн зохиолдоо гунигт аясыг чавхадсан

Юу бүхэн хотол төгс байхыг эрхэмлэдэг монголчуудын дунд гунигт төгсгөлтэй уран бүтээл төрөн гунигт ухамсар амилж эхэлсэн нь орчин үе байж билээ. «Домоглог ухамсрын хүслэн хөсөрдөж шидчилсэн баатрыг хүлээгээд үзүүргүй тул бодит амьдралын нулимс дунд гунигт ухамсар бүрэлдэж, уламжлалт (баярт төгсгөл) маань (гунигт төгсгөл) буюу гунигт жүжиг өөд шилжин» [Шугар, 1992], монгол уран зохиолд гунигт ухамсрын сураг чимээг анирдуулсан байна. Гунигт ухамсрыг зарим судлаачид «уярангуй шинж» [Гэгээнхас, 1993: 106] гэж зарим нь «алгасан бодлогошрох ухамсар» [Шугар, 2005: 47] гэж, зарим нь «зовнисролын санаа» [Чин Хуа, 2005: 54] хэмээн адил бусаар ярьдаг байсан ч үндсэн утга нь адил байдаг. Орчин үеийн үлгэрийн зохиолд илэрсэн гунигт ухамсар нь зохиолчдын ахуйн гунигийг сэрж мэдсэн суурин дээр бий болсон бөгөөд энэхүү зовуурт ахуй нь урлагийн хүрээнд цус нулимстайгаа цөмрөн орсон байна.

Сайцунгаа энэ орчлонг «бүрэн төгс орчлон бус», «өвчит орчлон» хэмээн ухварласан бол орчин үеийн сэхээтнүүдийн үзэл

ойлогдохууны шинэдэл, монгол уран зохиолд гуниглуун аяс илэрсний чухал нэгэн дохио болох юм. Түүний бичсэн «Манай монголын мандах дуун»-ы «Захидал арван дөрөв» бол яг иймэрхүү гунигт явдлаар сэдэвлэсэн бөгөөд гунигт ухамсраар чанга болсон өгүүллэг юм. «Захидал арван дөрөв»-т цэвэр ариун, хээнцэр үзэсгэлэнт, сайхан хүслэнтэй нэгэн охины харанхуй шөнө булгийн хөвөөн дээрх хөх хадан дээр сууж, ирээдүйнхээ тухай бахдан эрмэлзсэн ба бодит нийгмийн харгис харанхуйд эргэлзэн шаналж, эцэст болхи харанхуй нийгмийн заншлын үрэгдэл болохгүйн тулд булгийн усанд үсэрсэн явдлыг тоочжээ. Залуу охины хүсэж хөөцөлддөг зүйл бол эрх чөлөө, адил тэгш, үнэн хайр болно. Гэвч шөнийн нэтгэр харанхуй хөшиг мэт тал бүрээс хавчин сүрдүүлж байгаа хачин заншил, болхи суртал эцэстээ залуу охины сайн сайхан хүсэл эрмэлзлийг залгижээ. Энэ бол сайн сайхан юм устан сөнөж байгаа гунигт жүжиг юм. Тус өгүүллэгийн эцэст, «Чөлөн» гэх дууны дүрслэлээр ертөнцийн харанхуйг илчилсэн байна.

Эрдэмтөгс хаврын тухай мөчлөг шүлэг бичиж монгол шүлэгт шинэчлэлийг авчирснаар барахгүй «Шинэ зам», «Хоёр үеийн хүн», «Уг нутгийн ард», «Салах», «Үдэш», «Эдүгээн залуус» зэрэг чанартай үлгэрийн зохиол бичиж үлдээсэн байна. Үүнд «Уг нутгийн ард» бол тариалах амьдралаар сэдэвлэн, монгол тариачдын дүрийг бүтээснээс утга зохиолд нийгмийн амьдралыг бүх талаас тусгах өргөн боломжийг авч ирсэн байна. Эрдэмтөгсийн «Уг нутгийн ард» гэх өгүүллэг 1941 оны 12-р сарын 20-ны «Хөх туг» сонины дөчдүгээр хугацаан дээр нийтлэгджээ. Тус өгүүллэгт монголчууд нүүдэл малжлын аж ахуйгаа арга бус хаяж жижиг тариалангийн аж ахуйд аажмаар шилжсэн гунигт явц дүрслэгджээ. Уул нь зузаан хороон гэдэг газарт цөм монгол өрх бөгөөд амьдралдаа зөв байсан. Өмнө газрын тариа алдсан хашир тариачид зузаан хороонд орж ирсэн нь нүүдэл малжлын аж ахуйгаа алдан, жижиг тариалангийн аж ахуйд арай зохицож чадаагүй байсан монголчуудтай хамт нэг нутагт амьдрах болсноос нутгийн хүмүүс явах тутам ядууран, хятад тариачид явах тутам баяжсан байна. Үүний шалтгаан нь «Харчины монголчууд хэдийгээр хичээлтэй гэвч хятад хүний өнцгийг ч гүйцэхгүй»-ээс [Гэрэлт, 1998: 281] болов гэж хүүрнэгч үзжээ. Энэ нь хэдийгээр нэг шалтгаан болж байгаа ч зөвхөн өнгөн талын хожид шалтгаан болох төдий. Үнэндээ хамгийн үндсэн шалтгаан нь монголчууд

өөрт нь тохиромжтой нүүдэл малжлын аж ахуйгаа алдаж явуулсанд оршино. Гаднах хашир тариачид түрэн орж ирээд хэдэн мянган жилийн жижиг тариалангийн соёл боловсролоороо өрсөлдөөний бэл болгож уг нутгийн ардыг шахан явуулсан буюу улбируулан шингээжээ. Зохиол дахь шар шувууны хувь тавилан үүнийг тодорхой илтгэж байна. Зохиолд дүрслэгдсэн гол баатар шар шувуу гурван жилийн өмнө энэ айлын их баян байсан. Гэтэл гаднаас ирсэн хятад тариачдын алхам алхмын түрэлт шахалт доор гурван жилийн дотор газар тариагаа цөм Жан Саны гарт өгч өнөө өөрөө идэх юмгүй болсон гаслант байдлыг «сонсвоос, шар шувуу чинь юу ч үгүй болсон чимээтэй. Газар тариагаа цөм Жан Саны гарт өгч өнөө шар шувуу идээ үгүй болоод нэг өдөр будаа идээгүй гэнэ. Эм хүүхэд нь уйлан үнэхээр амьд тамыг үзэж байна» [Мөн тэнд: 283] хэмээн бөө өвгөнөөр яриулж монголчуудын ядууран хоосорч, орон нутгаа алдаж байгаа гунигт байдлыг илрүүлсэн байна. Зохиолын бүхий л үйл явдлыг модон доор сэрүүцэн суух хэдэн өвгөний яриагаар татлан гаргасан байна. «Уг нутгийн ард» дахь нутгийн ардын амьдрах аргагүй болгосон үндэс нь зөвхөн аж ахуйн бүтцийн хувирал, хятад тариачдын түрэлт биш. Нутгийн ардын алжуу хойрго зан, наадамд шунахай муу суртлаас түүний шалтгааныг эрвэл зүйтэй.

Дээрх зохиолоос гадна Эрдэмбаатар ба Цогжлон ч өөрийн зохиол бүтээлдээ гунигт хөгийг чавхдуулсан байна. Эрдэмбаатарын «Хувь манхын цэцэг»-т харьд суралцаж байгаа оюутан «Би» хийгээд нутагтаа байгаа Чимэдмаа хүүхний янагийн гунигт жүжгийг бичжээ. Зохиолд гол үйл явдлаас гадна нэн чухал нь цаг төрийн урваан хөрвөөн, ард олны гаслант амьдрал үндэстэн угсаатны аюул түгшүүр, хүслэн ба бодит ахуйн зөрчилдөөн зэрэг олон санааг дам илрүүлж, эхнээс дуустал нэг зүйлийн гүнд нүсэргэн амьсгал бялхан, гунигт өнгө гүн шингэжээ. Өгүүллэг дэх «Би» бол «угсаатнаа мөрөлдөн босгох»-ын төлөө «урьд хэрхэвч эрдэм судалгааг сайтар болгох хэрэгтэй ...» [Мөн тэнд: 259] хэмээн харь улсад суралцахаар очсон залуу оюутан, Чимэдмаа бол «хэдийгээр эрдэм чадалгүй хүүхэн боловч шударга монгол хүн» [Мөн тэнд] байсан юм. Залуу оюутан гал халуун сэтгэлээр угсаатнаа өргөн мандуулах үйлсэд оролцохоор сургуулиа төгсөөд нутагтаа буцан ирэх үед түүнийг угтаж авсан нь «Зулгарсан хурц улаан цэцэг» булш л байсан. Зохиогчоос иймэрхүү нэгэн залуу

сэхээтний хайр дурлалын цэцэг харсалтай зулгарсан гунигт үлгэрийг сонгосон нь ахуй нийгэм бол үхэл хагацал, гаслан зовлонгоор дүүрч буйг мэдэрч гунигт жүжгээр санаагаа лавшруулжээ. Тодорхой хэлбэл, зохиогч ахуйн «гуниг»-ийг мэдэрч хүмүүсийг ухааруулж сэхээрүүлэх санаагаа гунигт жүжиглэг шинжээр илрүүлж, илэрхий гунигт ухамсрыг бүрэлдүүлсэн байдаг. Цогжлонгийн «Зүүд» өгүүллэг нь өрнө дахины одоогийн бүлэгтний урлагийн арга барилаас нөлөө хүртэн зүүд зэрэглээ хийгээд худал хуумгайн аргыг хэрэглэж, долгионт далай, хутган ир мэт залгалдан бүтсэн хад, могойн явж өнгөрсөн мөр мэт нарийн зам зэрэг бэлгэдэл шинжит байгаль ертөнцийг дүрслэн хүслэн хийгээд бодит ахуйн хоорондох зөрчлийг тусган, явах замаа олж ядан байгаа дотоод сэтгэлийн зовнил гунигаа илрүүлэв. Үлгэрийн зохиолд дүр, үйл явдал, орчин тойрон гэх үндсэн гурван найраг байдгаараа түүнд илрэх гунигт ухамсар нь шүлэг, найруулалд илэрсэн гунигт аясаас нэн дүрслэг, ахуй амьдралын гунигийг нэн үнэмшилтэй үзүүлдэг.

Ерөнхийлбөл, орчин үеийн зохиолчдын үзүүлсэн зүтгэлийг голдуу үлгэрийн зохиол зохиох тухай уриалга, зохион туурвилын явц дахь уламжлал тольтгол шинэчлэлийн уялдаа, гунигт ухамсрын илрэл зэрэг гурван талаар хураангуйлсан болно. Ингэж нягтлан судлах нь орчин үеийн зохиолчийн судлалыг түлхэн ахиулах мөртлөө бүхий л Монгол үндэстний утга зохиол судлалыг тэлэн өргөжүүлэх боломжтой юм.

Номзүй

1. Буянтогтох. Орчин үеийн монгол уран зохиолын түүхэн дэх харийн нөлөөллийн хоёр жишээ // Өвөр Монголын нийгмийн шинжлэх ухааны сэтгүүл. 2000. № 1.

2. Гэгээнхас. Монгол үндэстний орчин үеийн бичгийн зохиолын үзэл санааны үндсэн хөгийн тухай туршин өгүүлэх нь // Монгол судлал. 1993. № 4.

3. Гэрэлт Б. Монгол зохиолын онол өгүүлэхүйн түүхэн шинжилгээ. Хөххот: Өвөр Монголын Их сургуулийн хэвлэлийн хороо, 1998.

4. Гэрэлт Б. Сайцунгаагийн урлагийн зорилт // Өвөр Монголын Багшийн Их сургуулийн эрдэм шинжилгээний сэтгүүл. 1985. № 1.

5. Олон абугай нараас гуйя // Их хөх туг. Боть 1. Тэмдэг 2.

6. Согоон ногоо / Цуглуулан шүүмжилсэн Б. Гэрэлт. Хөххот: Өвөр монголын ардын хэвлэлийн хороо, 1998.

7. Чин Хуа. Монгол уран зохиол дахь зовнишролын санаа буюу сэхээрлийн ухамсар // Өвөр Монголын Үндэстний Их сургуулийн эрдэм шинжилгээний сэтгүүл. 2005. № 1.

8. Чулуу. Эрдэнэтогтохын шүлэг бүтээлийн утга сэдвийн тухай ажиглалт // Дундад улсын Монгол судлал. 2011. № 5.

9. Шугар Ү. Ардын шүлэгч Н. Сайнцагтын монгол уран зохиолын хөгжилд үзүүлсэн зүтгэл // Өвөр Монголын Багшийн Их сургуулийн эрдэм шинжилгээний сэтгүүл. 2005. № 1.

10. Шугар Ү. Орчин үеийн Монгол үлгэрийн зохиолын хөгжлийн тухай // Өвөр Монголын Үндэсний Их сургуулийн эрдэм шинжилгээний сэтгүүл. 2003. № 1.

11. Шугар Ү. Орчин үеийн уран зохиолын шинэ хөгжил хийгээд үндсэн шинж // Монгол хэл утга зохиол сэтгүүл. 1992. № 3.

12. Эрдэмт, Буянтогтох. Бөхшигийг хийгээд түүний монгол утгын сургаалын хурал. Хайлар: Өвөр монголын соёлын хэвлэлийн хороо, 1993.

13. Эх бичиг элсэн цуглуулах дүрэм нь // Их хөх туг. Боть 1. Тэмдэг 1.

References

1. Buiantogtokh. Orchin yeiin mongol uran zokhiolyn tuukhen dekh khariin nuluullin khoer zhishee // Uvur Mongolyn niigmiin shinzhekh ukhaany setguul. 2000. № 1.

2. Gegeenkhass. Mongol undestnii orchin ueiin bichgiin zokhiolyn uzal sanaany undsen khugiin tukhai turshin uguulekh n' // Mongol sudlal. 1993. № 4.

3. Gerelt B. Mongol zokhiolyn onol uguulekhuin tuukhen shinzhilgee. Khukhkhhot: Uvur Mongolyn Ikh surguuliin kheveleliin khoroo, 1998.

4. Gerelt B. Saitsungaagiin urlagiin zorilt // Uvur Mongolyn Bagshiin Ikh surguuliin erdem shinzhilgeenii setguul. 1985. № 1.

5. Olon abugai naraas guiaa // Ikh khukh tug. Bot' 1. Temdeg 2.

6. Sogoon nogoo / Tsugluulan shuumzhilsen B. Gerelt. Khukhkhhot: Uvur mongolyn ardyn kheveleliin khoroo, 1998.

7. Chin Khua. Mongol uran zokhiol dakh' zovnishrolын санаа buiuu sekheerliin ukhamsar // Uvur Mongolyn Undestnii Ikh surguuliin erdem shinzhilgeenii setguul. 2005. № 1.

8. Chuluu. Erdenetogtokhын shuleg buteeliin utga sedviin tukhai azhiglalt // Dundad ulsyn Mongol sudlal. 2011. № 5.

9. Shugar U. Ardyn shulegch N. Saintsogtyn mongol uran zokhiolyn khugzhild uzuulsen zutgel // Uvur Mongolyn Bagshiin Ikh surguuliin erdem shinzhilgeenii setguul. 2005. № 1.

10. Shugar U. Orchin ueiin Mongol ulgeriin zokhiolyn khugzhliin tukhai // Uvur Mongolyn Undesnii Ikh surguuliin erdem shinzhilgeenii setguul. 2003. № 1.
11. Shugar U. Orchin ueiin uran zokhiolyn shine khugzhil khiigeed undsen shinzh // Mongol khel utga zokhiol setguul. 1992. № 3.
12. Erdemt, Buiantogtokh. Bukhkhishig khiigeed tuunii mongol utgyn surgaalyn khural. Khailar: Uvur mongolyn soelyn kheveleliin khoroo, 1993.
13. Ekh bichig elsen tsugluulakh durem n' // Ikh khukh tug. Bot' 1. Temdeg 1.